

зміну поглядів Сави впливає оточення, зокрема, і сам Шмигельський, але це в жодному разі його не виправдовує.

Література

1. Авраменко О. Українська література : Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень). Київ : Грамота, 2010. 280 с.

2. Лопатинський Ф. «Сава Чалий» (До постановки в Держтеатрі «Березіль» режисером Ф. Лопатинським). *Нове мистецтво*. 1927. № 5.

3. Падалка Н. Вивчення творчості І. Карпенка-Карого (І. Тобілевича) в школі. Київ : Вид-во «Радянська школа», 1970. 151 с.

4. Тобілевич І. Сава Чалий [Електронна копія] : трагедія на 5 дій / Ів. Тобілевич (Карпенко-Карий). Електрон. текст. дані (1 файл : 75,8 Мб). Київ; Ляйпціг : Укр. накладня 103 с., (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2019). (Загальна бібліотека; № 214–215).

Панченко Дарія – здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – українська література II половини XIX століття.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Ткаченко В.І.

Інна Сергієнко

АВТОРСЬКЕ БАЧЕННЯ ОБРАЗУ ФАТАЛЬНОЇ ЖІНКИ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Творчість Івана Франка – вершина української реалістичної літератури кінця ХІХ – початку ХХ століття. Психологічний аналіз образу фатальної жінки в романах І. Франка, став матеріалом нашого дослідження. З'ясування особливостей її психології й мотивації поведінки, аналіз деталей портрету крізь призму чоловічої рецепції, а також визначення характерних ознак психотипу «фатальної жінки» в інтерпретації прозаїка становлять **актуальність** нашої статті.

Проза І. Франка – це перш за все соціальне явище. Життя, побут, потреби, важкий щодень народний, панське свавілля – провідне коло тематики і проблематики, що проходить крізь увесь його письменницький спадок. Це зумовлено значним впливом соціально-історичних умов, що насамперед генерують ознаки таких носіїв стилю, як тематика і проблематика, що охоплює всі тогочасні народні прошарки. В центрі прози І. Франка – народ та його життя. Художній текст письменника репрезентує соціальну проблематику, що змушує реципієнта замислитися над мірою участі й самого народу в підтриманні стану власної безпорадності та безправності [1, с. 132].

Примітно, що психологічна мотивація образів у романах І. Франка зумовлена соціальними обставинами, певними особливостями ментальних характеристик героїв. Його художні типажі віддзеркалюють соціальні та національні психотипи. У романістиці І. Франка подієвий та психологічний пласти майже рівнозначні, в окремих місцях домінуючи один над одним і створюючи таким чином взаємодоповнюючу рівновагу: гостра сюжетна динаміка змінюється не менш напруженим зображенням почуттів, переживань героя, що становить одну з характерних особливостей психологізму романів письменника. Таке поєднання подієвого та внутрішньо-психологічного зображення формує жанр соціально-психологічного роману.

Для «фатальної жінки» (франц. «la femme fatale») характерні вміння маніпулювати оточенням, зовнішня привабливість, неординарність, енергія магнетичного, часто немотивованого впливу на чоловіка, маскування свого справжнього внутрішнього світу й характеру, авантюрна поведінка, впевненість і самодостатність, стихійна жіночність, харизма, обізнаність з чоловічою психологією. Часто такі жінки мають деструктивний вплив на чоловіків, які драматично розчаровуються у своєму жіночому ідеалі. Вона здатна змінити життя свого обранця, що зрештою і робить долю цих жінок фатальною. Однією з визначальних рис характеру «la femme fatale» є соціоспрямованість і практично необмежена владність. Для такої пані чоловік – це просто засіб здійснення бажань та примх. Хоча дослідник Т. Пастух стверджує, що репрезентаторки типу «фатальної жінки» часто є фізично не надто привабливі, але героїні «володіють якоюсь рисою – «родзинкою», на яку спочатку і ловляться чоловіки. А потім, вже «підчеплені», починають помічати або вифантазувати інші привабливі риси дам свого серця» [4, с. 96].

У творчості І. Франка фатальні жінки мають певні особливості: вони у вишуканому або ж простому й елегантному вбранні, освічені, добре виховані, можуть звабити чоловіка не лише красою, а й розумом. Головний їхній поваб – це не розкішна жіночна краса, а ефектність, індивідуальність стилю, власний шарм, відверта соціальна спрямованість. Наприклад, це Анеля Ангарович («Для домашнього огнища»), Маня («Сойчине крило»), пані Міхонська («Не спитавши броду») та інші. М. Ковалик стверджує, що в І. Франка спостерігаємо модернізацію засобів жіночого образотворення у збірці «Зів'яле листя» і творах «Батьківщина», «Сойчине крило», «Перехресні стежки» [3, с. 5].

Творячи жіночі образи, І. Франко вдається до контрасту, тобто поєднання в образі, здавалося б, зовсім непослудуваного, що ускладнює або навіть заплутує сприйняття читача, робить характер настільки

багатогранним та самодостатнім, що він наче виходить за межі твору й автономно живе в уяві реципієнта. Письменник прагнув передати суперечності жіночого ества та водночас захоплювався природною звабливістю, грацією й досконалістю. Дослідник Р. Голод стверджує, що «письменник використовує контраст, як засіб увиразнення для підвищення експресивності твору» [5, с. 83]. І сам І. Франко зазначає: «Поет навмисне завдає труднощі нашій уяві, щоби розбурхати її, викликати в душі те саме занепокоєння, напруження, ту саму непевність та тривогу, яка змальована в його віршах.... Він осягає один з наймогутніших способів поетичного малювання – контраст» [6, т.19, с. 153].

У творі «Для домашнього огнища» героїню Анелю Ангарович бачимо з позиції її чоловіка. Кожна зміна портрету жінки своєрідно рефлексується в свідомості Антося: «він усе-таки любить її, любить сю гарну, веселу, енергійну жінку, ті глибокі чаруючі очі, рожеві уста, блискуче розкішне волосся, той гнучкий стан, той голос, ті рухи...» [6, т. 19, с. 117]. І. Франко містифікував героїню і вималював образ фатальної жінки, представлений завдяки чоловічій рецепції, в якій домінує оцінка її зовнішньої привабливості. В цій моделі жіночого характеру превалює аспект еротизму як модернізму [3, с. 5].

Психологічний портрет Анелі письменник створює за допомогою коротких, проте влучних деталей, контролюючи найменшу зміну на її обличчі і відтворюючи складну динаміку перебігу її думок і почуттів. У повісті «Для домашнього огнища» майстерно передано еволюцію емотивних станів героїні: *«Анеля поблідла. Сиділа недвижна, і пальці її, в котрих держала телеграму, затремтіли судорожно, і телеграма випала з її руки на коліна. Погляд її напружився, зіньки очей розширилися»* [5, т. 19, с. 11]; *«Лице її перед хвилию таке погідне, ясне і енергічне, що так і дихало здоров'ям і втіхою, тепер було бліде, як у трупа, являло вираз якоїсь безмірної тривоги. Уста тремтіли судорожно, немов шептали якісь нечутні*

закляття вслід за капітаном» [6, т. 19, с. 33]; «...лице її покрила трунчача блідість, навіть уста її поблідли...» [6, т. 19, с. 41]. Відтак, Анеля в очах чоловіка уже постає жінкою, у «...котрої лице постаріло о десять літ, на висках зарисувалися морщини, волос стратив свій полиск, очі зробилися скляні» [6, т. 19, с. 130]. Такий прояв внутрішніх переживань героїні демонструє глибокий психологізм портретів І. Франка. Силу почуттів та емоційне напруження Анелі демонструє те, що події в сім'ї Ангаровичів тривають декілька днів, а внутрішня драма героїні старить її ледь не на цілих десять років [3, с. 87].

І. Франко також передав усю велич материнської любові героїні: «Анеля слідила за ними [дітьми] довгим, нам'єтним позирком, повним безграничної любові і невисказаної туги. Бачилось, що бажала навіки вбити собі втямку, затвердити в своїй душі кожду найдрібнішу рисочку, кожний рух, кожний погляд, кожде слово тих двох маленьких істот» [6, т. 19, с. 134]. Так прозаїк ніби наперед виправдав перед читачем її злочин. І. Франко, зображаючи портрет фатальної жінки, торкнувся проблеми материнства як основного призначення жінки. В ситуації Анелі Ангарович саме «материнський інстинкт» мотивує скоєний злочин: жінки переступають моральні закони, аби забезпечити своїх дітей [3, с. 86].

І. Франко як майстер-новатор такого типу портретування як некропортрет, тобто передача образу героя крізь призму авторського світобачення та його ретроспекцію, не міг оминати його для зображення жіночого фіаско. На початку історії перед читачем постає цілісний «живий» портрет Анелі Ангарович у розквіті молодості: «розкішно розвита брюнетка з блискучими чорними очима, з цвітом молодості і здоров'я на повних рум'яних щоках, на чудово викросених малинових устах з маленькою ямочкою на круглому підборідді, що надавала їй вираз жартовливої молодості і невинності» [6, т. 19, с. 7]. Повість завершує некропортрет героїні: «її голова, злегка похилена набік, спочивала на подушці софи, оббитої

репсовою матерією кольору бордо. Можна б подумати, що дрімала, якби не широко отворені, скляної подоби очі і напівотворені уста, на котрих, бачилось, тільки що завмер окрик тривоги або розпуки» [6, т. 19, с. 141]. Перший портрет символізує життя («цвіт молодості», «рум'янець на щоках»), а другий – смерть («скляної подоби очі», «напівотворені уста»). Така полярність зображень засвідчує ідею стихійності людського життя, яке може змінитися чи зупинитися в один момент. Поставивши свою героїню в межову ситуацію, І. Франко показав життєвий крах фатальної жінки [3, с. 87].

Творячи образ *la femme fatale*, письменник зосереджувався на внутрішньому світі, намагався збагнути жіночу природу, розкрити мотивацію дій, через зовнішні ознаки намагався простежити раптовий злам у душі героїні, розгорнув проблему моральної деградації і водночас найсвятішого материнського інстинкту. Тобто можна говорити про те, що І. Франко створив новий тип портрета фатальної жінки.

Література

1. Вечоркін І. Проза Івана Франка : ідіостильові проявники. Українське літературознавство. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Вип. 78. С. 126–140.

2. Голод Р. Синтез імпресіонізму та натуралізму як стильова домінанта Франкового оповідання «У столярні». Українське літературознавство. Львів, 2010. Вип. 72. С. 21–33.

3. Ковалик М. Типологія жіночих характерів у прозі та драматургії Володимира Винниченка 1902–1923 рр. : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література». Кіровоград, 2007. 20 с.

3. Муранець Т. Портрет фатальної жінки у прозі Івана Франка. Вісник Львівського університету. Серія : Філологічна. 2013. Вип. 58. С. 82–97.

4. Пастух Т. Романи Івана Франка. Львів : Каменяр, 1998. 135 с.

5. Скачко В. Феномен популярності образу *femme fatale* в західній масовій культурі. IX Уйюмовські читання (2021) : матеріали Наукових читань пам'яті Авеніра Уйюмова. Одеса : Одеський національний університет імені І. Мечникова, 2021. С. 65–69.

6. Франко І. Зібрання творів : у 50 т., Т. 19 Київ : Наукова думка, 1976–1986.

Сергієнко Інна – здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – українська література та мистецтво ХХ століття.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Ткаченко В. І.

Софія Дика

ТЕМА ДУХОВНОГО РОЗКРІПАЧЕННЯ ЖІНКИ В НОВЕЛІ «VALSE MALANCOLIQUE» ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Актуальність статті зумовлена зміною ролі жінки в суспільному, громадському та культурному житті. Наприкінці ХІХ – початку ХХ століття новаторські та відмінні від традиційних погляди на жіночу постать української письменниці Ольги Кобилянської посприяли розповсюдженню та утвердженню емансипаційних та феміністичних засад в Україні.

Мета статті – дослідження теми духовного розкріпачення жінки в новелі «*Valse malancolique*».

До когорти письменниць, що зробили значний внесок у формування і розвиток «нових» образів жінок в